

QASHQADARYO VILOYATIDAGI EKOLOGIK-GEOGRAFIK MUAMMOLAR

I.B.Safarov – Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi

R.A.Chorshanbiyeva – Qarshi davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada viloyatdagi ekologik-geografik muammolarni tahlil qilish va ularning sabablarini o'rganish, shuningdek, mavjud muammolarni hal etish uchun zarur bo'lgan ilmiy va amaliy choralarga e'tibor qaratilgan. Suv resurslarining kamayishi, tuproq eroziyasi, havoning ifloslanishi va tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanish kabi omillar ekologik muammolarni kuchaytirmoqda. Maqola shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlash va viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga yordam beradigan strategiyalarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo viloyati, ekologik muammolar, suv resurslari, tuproq eroziyasi, havoning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslar, o'simlik dunyosi, ekologik barqarorlik.

ЭКОЛОГО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы анализа эколого-географических проблем региона и изучения причин их возникновения, а также научные и практические меры, необходимые для решения существующих проблем. Такие факторы, как истощение водных ресурсов, эрозия почвы, загрязнение воздуха и чрезмерная эксплуатация природных ресурсов, усугубляют экологические проблемы. В статье также предлагаются стратегии по обеспечению экологической устойчивости и содействию социально-экономическому развитию региона.

Ключевые слова: Кашкадарьинская область, экологические проблемы, водные ресурсы, эрозия почв, загрязнение воздуха, изменение климата, природные ресурсы, флора, экологическая устойчивость.

ECOLOGICAL-GEOGRAPHICAL PROBLEMS IN KASHKADARYA REGION

Annotation: This article focuses on the analysis of ecological-geographical problems in the region and the study of their causes, as well as on the scientific and practical measures necessary to solve existing problems. Factors such as depletion of water resources, soil erosion, air pollution, and overuse of natural resources are exacerbating environmental problems. The article also proposes strategies to ensure environmental sustainability and promote socio-economic development of the region.

Keywords: Kashkadarya region, environmental problems, water resources, soil erosion, air pollution, climate change, natural resources, flora, ecological sustainability.

Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo'lib, geosiyosiy va iqtisodiy jihatdan muhim hududlardan biridir. Viloyatning iqtisodiy hayoti asosan qishloq xo'jaligi, sanoat va tabiiy resurslarga tayanadi. Biroq, hududda ekologik va geografik muammolar tobora jiddiylashib bormoqda. Bu muammolar viloyatning iqtisodiy rivojlanishiga, aholi farovonligiga va tabiiy muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqola, Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolarni batafsil tahlil qilishni maqsad qilgan.

Ilmiy - texnika taraqqiyoti, aholining tez ko'payishi ishlab chiqarish tarmoqlari va transportning rivojlanishi insonning tabiatga va uning resurslariga bo'lgan ta'sirini yildan- yilga oshirib bormoqda, ya'ni inson va tabiat orasidagi o'zaro munosabatlar muammolari yanada murakkablashib bormoqda. Jahonning barcha katta- kichik mintaqalarida o'ziga xos ekologik va geografik muammolari vujudga kelmoqda. Shu sababli bugungi kunda tabiat resurslaridan oqilona foydalanish, ya'ni tejamkorona foydalanish, ularni ko'paytirish va tiklashga qaratilgan tadbirlarni rejali va maqsadli ravishda amalga oshirish lozim.

Qashqadaryo viloyatining xo'jalikda o'zlashtirish ancha qulay bo'lgan tabiiy sharoit va rerurslar relyef, iqlim, suv, tuproq va o'simlik mavjud. Viloyat hududida sug'orma va lalmikor dehqonchilik, yaylov chorvachiligi, bog'dorchilik va qishloq xo'jaligining boshqa tarmoqlarini rivojlantirish uchun ancha katta yer resurslariga ega bo'lganligi tufayli intensive o'zlashtiradigan rayonlar qatoriga kiradi. Ammo tabiiy resurslardan xo'jalikda foydalanishning samaradorligini oshirishda bir talay muammolar mavjud. Bu muammolardan biri yer resurslaridan oqilona foydalanmaslik hisoblanadi.

Qashqadaryo viloyatining tog'li va tog' oldi qismlaridagi ancha katta maydonlarda suv eroziyasi, cho'l zonasida shamol eroziyasi tarqalgan. Sug'orma dehqonchilik qilinadigan rayonlarda esa sug'orish eroziyasi tuproq hosildorligining kamayishiga olib kelmoqda, chunki irrigatsiya eroziyasi bo'z tuproqlarda har yili har bir gektar sug'oriladigan maydonga 100-150 tonna miqdorida tuproqning yuvilishiga olib keladi ya'ni har bir gektar maydondan 0,5 -0,8 tonna chirindi, 110-120 kg fosfor, 110-115 kg azot yuviladi. Hosildorlik eroziyasi sust bo'ladigan yer

15 - 20 % ga kuchli bo'ladigan yerlarda esa 50-60 % kamayish aniqlangan. Eroziya jarayonlariga chek qo'yilmasa oxir oqibatida tuproqlar dehqonchilikda foydalanish uchun batamom yaroqsiz bo'lib qoladi .

Qashqadaryo viloyati o'zining suv manbalari bilan tanilgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda suv resurslarining kamayishi sezilarli darajada kuchaygan. Asosiy suv manbai — Amudaryo va uning irmoqlari bo'lib, aynan shu suvlar viloyatning qishloq xo'jaligi uchun zaruriy suvni ta'minlaydi. Ammo, suvni boshqarishda yuzaga kelgan muammolar, iqlim o'zgarishlari va amaliyotdagi kamchiliklar suv manbalarining qisqarishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, er osti suvlarining pastga tushishi, texnologiyalarni noto'g'ri qo'llash ham suv ta'minoti muammolarini kuchaytiradi. Suv tanqisligi natijasida, viloyatning qishloq xo'jaligida suvni tejash va suvni oqilona boshqarish tizimlarini joriy etish zarurati tug'ilmoqda.

Suv resurslarining qisqarishiga olib kelgan sabablar:

- Iqlim o'zgarishi: Issiq iqlim, qisqa va kam yog'ingarchilik davrlari suvning kamayishiga sabab bo'ladi.
- Suvni isrof bilan ishlatish: Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanmaslik.
- Suv manbalarini noto'g'ri boshqarish: Irmoqlarning obodonlashtirilmagan holati va suvni taqsimlashda yuzaga keladigan muammolar.

Viloyatning sanoat va transport infratuzilmasi rivojlanib borayotgan bir paytda, havoning ifloslanishi katta ekologik muammoga aylanmoqda. Havoning ifloslanishi sanoat chiqindilari, avtomobil gazlari, qishloq xo'jaligi pestitsidlari va kimyoviy moddalar tufayli kuzatilmoqda. Bu, o'z navbatida, aholining sog'lig'iga ta'sir qilmoqda, nafas olish yo'llari kasalliklari va boshqa sog'liq muammolari ko'payib bormoqda.

Havoning ifloslanishiga olib kelgan asosiy omillar:

- Kimyo sanoati, to'qimachilik sanoati va boshqa korxonalarining Sanoat chiqindilari: chiqindilari havoni ifloslantiradi.
- Avtomobil gazlari: Yük va yo'lovchi transportining ko'payishi havoni ifloslantirishda asosiy omil hisoblanadi.

- Qishloq xo'jaligi faoliyati: Pestitsidlar va o'g'itlarning ortiqcha qo'llanilishi havoni ifloslantiradi.

Qashqadaryo viloyatida tuproq eroziyasi ham jiddiy ekologik muammo bo'lib qolmoqda. Yirik qishloq xo'jaligi maydonlarining kengayishi, yuqori intensivlikdagi yer ishlovlari va o'rmonlarning kamayishi natijasida tuproqning eroziyaga uchrashi tezlashgan. Eroziya jarayoni tuproqning unumdorligini pasaytiradi, bu esa hosilni kamaytiradi va yerning iqtisodiy qiymatini yo'qotilishiga olib keladi.

Tuproq eroziyasining asosiy sabablari:

- Noto'g'ri qishloq xo'jaligi amaliyotlari: Yerning intensiv ishlatilishi, ortiqcha sug'orish va o'g'itlar.
- O'rmonlarning kesilishi: O'rmonlarni kesish natijasida tuproqning himoyasi kamayadi.
- Iqlim sharoitlari: Kam yog'ingarchilik va issiq havoning tuproqning eroziyaga uchrashiga sabab bo'ladi.

Qashqadaryo viloyatida tabiiy o'simlik dunyosining kamayishi ham ekologik muammolarni kuchaytiradi. O'rmonlar va boshqa tabiiy o'simliklar intensiv qishloq xo'jaligi faoliyati va erlarni kengaytirish uchun kesilmoqda. Bu o'z navbatida, biologik xilma-xillikni kamaytiradi, yerning eroziyasi jarayonini kuchaytiradi va tabiatning tabiiy balansini buzadi.

O'simlik dunyosining kamayishiga olib kelgan omillar:

- Qishloq xo'jaligi maydonlarining kengayishi.
- Resurslarni ortiqcha iste'mol qilish.
- Iqlim o'zgarishlari: O'simliklar uchun noqulay sharoitlarning paydo bo'lishi.

Xulosa. Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolar kompleks, tizimli va uzoq muddatli yechimni talab qiladi. Suv tanqisligi, tuproq eroziyasi, cho'llashish, havo ifloslanishi, chiqindi muammosi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi ekologik muammolari viloyatning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Qurg'oqchil iqlim, yer resurslarining cheklanganligi, transport infratuzilmasining yetarli emasligi kabi geografik

muammolari esa ushbu vaziyatni yanada og'irlashtirmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun davlat organlari, mahalliy hokimliklar, korxonalar, jamoat tashkilotlari va aholining birgalikdagi sa'y-harakatlari zarur. Ekologik muammolarni hal qilish viloyatining barqaror rivojlanishini ta'minlash, aholi farovonligini oshirish va kelajak avlodlar uchun sog'lom muhitni yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolarni hal etish uchun kompleks va uzluksiz choralar zarur. Suv resurslarining samarali boshqarilishi, tuproq eroziyasining oldini olish, havoning ifloslanishini kamaytirish va tabiiy o'simlik dunyosini saqlab qolish bo'yicha ijtimoiy, ilmiy va texnologik yechimlar joriy etilishi lozim. Aholi va ekologiya orasidagi muvozanatni saqlash, viloyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

Qashqadaryo viloyatida yuzaga kelgan ekologik-geografik muammolarni bartaraf etishda quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- ✓ Suvni tejash texnologiyalarini joriy etish.
- ✓ Iqlim o'zgarishlariga qarshi strategiyalarni ishlab chiqish.
- ✓ Tabiiy resurslarni muhofaza qilish va barqaror foydalanish.
- ✓ Sanoat chiqindilarini kamaytirish va ekologik toza texnologiyalarni qo'llash.
- ✓ Cho'llashishga qarshi kurashish uchun saksovul plantatsiyalarini kengaytirish
- ✓ Irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va suv resurslarini ifloslanishdan himoya qilish zarur
- ✓ Tuproq eroziyasiga qarshi kurashish tadbirlarini amalga oshirish, o'rmonlarni tiklash va yaylovlardan oqilona foydalanish zarur.
- ✓ Atmosfera havosining ifloslanishini kamaytirish uchun sanoat korxonalarida tozalash uskunalari o'rnatish, transport vositalarining ekologik tozaligini nazorat qilish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish lozim.

✓ Chiqindi muammosi hal qilish uchun chiqindilarni qayta ishlash zavodlari qurish, aholining ekologik ongini oshirish va chiqindilarni saralash tizimini joriy etish zarur.

Ushbu takliflarni amalga oshirish uchun davlat, jamoatchilik va xalqaro tashkilotlarning hamkorligi zarur. shuningdek viloyatning ekologik va geografik muammolarini hal qilish uchun ilmiy tadqiqotlar olib borish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Viloyatning ekologik barqarorligini ta'minlash orqali nafaqat tabiiy muvozanatni saqlash, balki iqtisodiy o'sishni ham rag'batlantirish mumkin.

Adabiyotlar.

1. Abdurahmonov T., Jabborov Z. Tuproqlarning ifloslanish muammolari va muhofaza qilish tadbirlari: o'quv qo'llanma. - T., 2007. - B.25-26.
2. Abdullayev S.I., Usmonova R. Qashqadaryo havzasi tekislik qismi landshaftlarni tabaqalashuvi // O'zbekiston Geografiya jamiyati axboroti. 23- jild.- Toshkent, 2003.
3. Abdullayev S.I., Nazarov M.G. Qashqadaryo havzaning antropogen landshaftlari va ularning geoeologik holati // Qarshi - 2020.133 b
4. Safarov I. B. Geographical features of pilgrimage tourism (in the case of Kashkadarya region) // Экономика и социум. – 2023. – №. 2 (105). – С. 321-324.
5. Safarov I. B., Rasulov F. I. Prospects for the development of pilgrimage tourism (on the example of Koson district) // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 189-191.
6. Safarov I. B., Toshquvvatov I. T. Recreational and touristic opportunities of Uzbekistan's mountains // Экономика и социум. – 2023. – №.11(114). – С. 303-312.
7. Сафаров И. Б., Халилов Н. Х. Экономико-географические проблемы градостроительства верхне-Кашкадарьинской области // Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 707-713.
8. Сафаров И. Б., Расулов Ф. И. Социально-экономические проблемы и перспективы развития городов Кашкадарьинской области // Экономика и социум. – 2024. . – №. 1 (116). – С. 1304-1311
10. Safarov I., Toshquvatov I. Organization of mountain tourism in Kashkadarya region and its significance // Евразийский журнал математической теории и компьютерных наук. – 2024. – Т. 4. – №. 3. – С. 7-12.
11. Safarov I. B., Rasulov F. I. Development of social spheres in the cities of Kashkadarya region // Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 4. – С. 85-90.
12. Safarov I. B., Poyanov J. P. Forms and content of tourism // Экономика и социум. – 2024. – №. 4-1 (119). – С. 491-494.
13. Safarov I. B., Loqayeva Z. P. Unique features and potential of pilgrimage tourism // Экономика и социум. – 2024. – №. 4-2 (119). – С. 453-458.
14. Qurbonov P. R. Iqlim o'zgarishi sharoitida tekislik mintaqasi shaharlarining rivojlanish xususiyatlari (Janubiy O'zbekiston misolida) // Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-1. – С. 210-214..

15. *Навотова Д.И.* Қашқадарё вилояти қишлоқ хўжалиги географияси ва уни карталаштиришнинг баъзи масалалари// Электронное научно-практическое периодическое издание. Экономика и социум. №3 (94), 2022. –721-725 с.